

Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek és fiatalok néhány jellemző iskolai problémája

A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedők tanulmányainak támogatása, társas kapcsolataik fejlődésének segítése az államra hárul, emiatt fontos, hogy e tanulói kör problémáiról pontos ismeretekkel rendelkezzünk. Mindössze néhány hazai kutatás foglalkozik ezzel a témakörrel, és általában hiányzik az a viszonyítási pont, amely alapján értelmezhető lenne, a gyermekvédelmi gondoskodásban élők jellemzői mely pontokon és milyen mértékben térnek el a családban nevelkedőktől.

Kutatásomban a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek és fiatalok néhány jellemzőjét tártam fel az iskolával, iskolai közösséggel és kortárskapcsolatokkal összefüggésben, amelyek egy részét összehasonlítottam reprezentatív országos mérések eredményeivel.

Bevezetés

A gyermekvédelmi gondoskodásban felnövekvő gyermekeknek és fiataloknak számos nehézséggel kell megküzdeniük, így kimagaslóan fontos a tanulmányi teljesítményük segítése, iskolai problémáik megoldása, hiszen sikeresen befejezett tanulmányok, egy-egy jól megválasztott szakma nélkül rendkívül nehéz eredményesen beilleszkedniük a társadalomba. Számukra a megfelelően működő oktatási rendszer és gyermekvédelmi ellátás nyújthat olyan segítséget, amely egyrészt megpróbálja kompenzálni a családi háttér hiányát, másrészt segíti társadalmi integrációjukat. A problémák azonosítása kapcsán sok tekintetben konszenzus tapasztalható, azonban a lehetséges okok, illetve megoldások tekintetében már árnyaltabb a kép. Emellett rendkívül kevés adattal rendelkezünk e tanulói körrel. Olyan empirikus vizsgálatra, amelyben a gyermekvédelemben nevelkedők tanulással összefüggő jellemzőiről és a kortársakkal való kapcsolatairól gyűjtött adatokat összevetik országosan reprezentatív eredményekkel, eddig alig került sor (kivétel: *Gyarmati*, 2011), így azt sem tudjuk, hogy milyen lényeges eltérések léteznek a gyermekvédelemben és a családban nevelkedő tanulók között. Ennek hiányában e tanulói kört célzó adekvát beavatkozások szervezése is kérdéses.

Vizsgálatom célja feltárni a gyermekvédelemben nevelkedő gyermekek és fiatalok néhány olyan jellemzőjét az iskolával, kortárskapcsolataikkal összefüggésben, amelyek vélhetően hátráltatják iskolai sikerességüket. A vizsgálatom során gyűjtött adatok egy részét összehasonlítom a hasonló területen, országos reprezentatív mintán végzett kutatások eredményeivel, így kimutathatóvá válhat, hogy a felmért területeken milyen mértékű eltérések tapasztalhatóak a gyermekvédelmi szakellátásban és a családban nevelkedők között.

A hazai gyermekvédelem általános jellemzői

A hazai gyermekvédelem intézményrendszere két fő területre bontható. Az egyik a gyermekvédelmi alapellátás, amely esetében a prevenció van a hangsúly, illetve a gyermek veszélyeztetettségét próbálják megszüntetni, miközben a gyermek saját családjában nevelkedik. A másik terület a gyermekvédelmi szakellátás, ide kerül a gyermek, ha kiemelik a családjából (Veczkó, 2007). A szakellátás intézményei közé tartozik a gyermekotthon, a lakásotthon és a nevelőszülői elhelyezés. A gyermek családjából történő kiemelésére az alapellátás keretében meg nem szüntethető veszélyeztetettsége esetén kerül sor. A veszélyeztetettséget a gyermekvédelmi törvény így definiálja: „Olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.” (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról)

Hazánkban jelenleg több mint 21 ezer gyermek és fiatal nevelkedik gyermekvédelmi szakellátásban, közülük 8 ezer gyermekotthonokban, lakásotthonokban, 12-13 ezren pedig nevelőszülőknél élnek. A 18 év alatti, családjukból kiemelt fiatalok száma meghaladja a 18 ezer főt. Bár a gyermekvédelemben élők létszáma évek óta stagnál, a teljes populációhoz viszonyított arányuk évről évre növekszik, 2011-ben már átlépte az 1%-ot (KSH, 2012).

Az utóbbi 20-25 évben a gyermekotthoni nevelést fokozatosan visszaszorította a nevelőszülői elhelyezés, amely esetében sokkal inkább családi keretek biztosíthatóak a gyermek számára. Az erre való törekvést az 1997-es gyermekvédelmi törvényben fektették le. 1998-tól kezdett csökkenni a gyermekotthoni elhelyezések száma, majd 2002-től fordult meg az arány a nevelőszülői elhelyezés javára (Papházi és Szikulai, 2008).

Családjukból kiemelt gyermekek és fiatalok problémái – általános pszichológiai kérdések és tanulással kapcsolatos problémák

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek a hazai vizsgálatok szerint komoly lemaradást halmoznak fel többségi társaikhoz képest már a családjukból történő kiemelésük előtt (Kálmánchey, 2008). Mint arra korábban, a veszélyeztetett gyermek fogalmának definiálásakor kitértem, veszélyeztetettségüknek több forrása lehet, amelyeket általában két kategóriába sorolnak: bántalmazás és elhanyagolás. E problémák általában a szülők alacsony szocioökonómiai hátterével összefonódva befolyásolják a gyermekek, fiatalok fejlődését.

Statisztikai adatok alapján már vizsgálták a gyermekbántalmazás kockázati tényezőit (Herczog, 2007), amiből kiderült, hogy a szegénység, a rossz szocioökonómiai háttér erősen összefügg a bántalmazással, valamint a gyermekbántalmazás gyakrabban fordul elő elvált szülőknél, a drog- és alkoholfüggőség pedig tovább növeli a családon belüli erőszak előfordulásának esélyét. A bántalmazást elszenvedők jelentős része maga is bántalmazóvá válik, ha nincs olyan tényező (például szerető személy, terápia), ami kompenzálja az átélt megrázkódtatásokat. Mindemellert a durva bánásmód, a megalázás bizonyítottan összefügg a későbbi agresszív viselkedéssel. A bántalmazásnak azonban nem csak a fizikai erőszak minősülhet, a verbális agresszió is ide tartozik. Továbbá a gyermekek nem csak családjukban lehetnek kitéve bántalmazásnak. Az iskolai erőszak terjedésére napjainkban a média hatására komolyabb figyelem jut. Egyre gyakrabban hallhatunk kortársak közötti agresszivitásról, de egy-egy gyermek kirekesztése is gyakori, sőt elfogadott formája az iskolai erőszaknak (Herczog, 2007). A családjukból kiemelt, sokszor magatartásproblémákkal is küzdő gyermekeknél gyakori, hogy kortársaik, sőt a pedagógusok is kirekesztik őket (Rácz, 2006).

A bántalmazáson kívül az elhanyagolás az a probléma, aminek hatásaival meg kell küzdeniük a gyermekvédelmi szakembereknek. A gyermek fizikai elhanyagoltságából fakadó hátrányait, amennyiben nem szenvedett maradandó egészségkárosodást, viszonylag gyorsan orvosolni tudja a gyermekvédelmi rendszer, azonban az elhanyagolásnak más, a gyermek fejlődésére és további életére kiható formái is léteznek. A családokban jelentkező veszélyeztetettségek között az értelmi téren jelentkező elhanyagolásról *Kálmánchey Márta* (2001; 2008) ír, aki szerint az a környezet, amiből a gyermek származik, gyakran ingerszegény. Nem beszélgetnek a gyermekkel, nem is mesélnek neki, nincsenek játékai, nem ismeri a papírt és ceruzát. Ezek a körülmények az értelmi fejlődés területén lemaradást okoznak a családban nevelkedő tanulókhöz képest (*Neményi és Messing*, 2007), így késni fog a beszédfejlődés, egyes készségek, részképességek is lassabban fejlődnek (*Kálmánchey*, 2001).

Egy további negatív tényező, amely a gyermekek szociálilitásával van összefüggésben, a környezetváltozás és a korábbi kapcsolatok megszakadása miatt jelentkezik. Sokszor emiatt a gyermekvédelemben kerülést a gyermekek traumaként élnek meg (*Kálmánchey*, 2001; 2008). Amikor egy gyermeket kiemelnek családjából, teljesen új környezetbe kerül, tanulóként legtöbbször új iskolába, új osztályközösségbe, sokszor másik városba is, vagyis az addig meglévő teljes kötődési hálóját sérül. Egy lakásotthonokban készített felmérés adatai alapján (*Zsámbéki*, 2004) a bekerülők többsége elvesztette korábbi barátait, fontosabb kapcsolatainak nagy részét, főként, ha másik településre kerültek. Ennél fogva baráti körük jellemzően gyermekotthoni társaikból áll.

Az átélt traumák, a fejlődést nem kellőképpen segítő környezet, a nem megfelelő szocializáció a gyermekek képességeinek fejlődését negatívan befolyásolják. Mint azt többen is megjegyzik (*Kálmánchey*, 2001, 2008; *Veczkó*, 2007), a gyermekvédelmi szakellátásba kerülők körében gyakoribb a tanulási nehézségek, részképesség-zavarok előfordulása. Elhanyagolásból, későbbi beszédkezdésből kifolyólag számos beszédhibás gyermeket találunk az állami gondozottak között (*Bereczkiné*, 2003).

Rácz Andrea (2006) kvalitatív kutatásában számos további gyermekvédelmi problémára rávilágít. Az általa felvett interjúkból kivehető, hogy gyermekotthonban nevelkedő fiataloknak jellemzően alacsony az iskolai végzettsége, iskolai sikertelenségük mértéke jelentős, a gyermekotthonra és lakásotthonra hárul a tanulási hátrányok csökkentése, kompenzálása, az iskolai sikerek biztosítása, azonban erre az intézményeknek nem min-

---

Egy további negatív tényező, amely a gyermekek szociálilitásával van összefüggésben, a környezetváltozás és a korábbi kapcsolatok megszakadása miatt jelentkezik. Sokszor emiatt a gyermekvédelemben kerülést a gyermekek traumaként élnek meg (Kálmánchey, 2001; 2008). Amikor egy gyermeket kiemelnek családjából, teljesen új környezetbe kerül, tanulóként legtöbbször új iskolába, új osztályközösségbe, sokszor másik városba is, vagyis az addig meglévő teljes kötődési hálóját sérül. Egy lakásotthonokban készített felmérés adatai alapján (Zsámbéki, 2004) a bekerülők többsége elvesztette korábbi barátait, fontosabb kapcsolatainak nagy részét, főként, ha másik településre kerültek. Ennél fogva baráti körük jellemzően gyermekotthoni társaikból áll.

---

dig van kapacitása. *Herczog Mária* (1997) arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyermekekkel a legtöbb időt töltő gyermekfelügyelők iskolai végzettsége jellemzően alacsony, így korlátozva van azok száma, akikhez a gyermek tanulmányaival kapcsolatban fordulhat. A családból kiemelt fiatalok számára további probléma, hogy a problémás gyermekekről gyakran lemond az iskola (*Rácz*, 2006).

Gyakran magával a gondozottal foglalkozó szakember nem tudja, főként a hiányos dokumentáció miatt, hogy a gyermek milyen iskolákba járt korábban, kapott-e valamilyen speciális fejlesztést, mi volt a szakemberek véleménye a gyermekről egy, kettő, öt éve, vagy akár csak azt, hogy a szülők milyen körülmények között élnek. Emiatt nyilvánvalóan a problémák kezelése is nehezebb (*Neményi és Messing*, 2007).

Az előbbieken felvázolt tanulmányokból kitűnik, hogy számos olyan tényező akad, amely hátráltatja a tanulmányi előmenetelét a családjukból kiemelt gyermekeknek. Ennek függvényében érdemes megnézni, hogy mekkora pontosan a lemaradás bizonyos készségek és a tanulmányi eredmények tekintetében. *Gyarmati Andrea* (2011) a 2008-as országos kompetenciamérés eredményeinek másodelemzését elvégezve, a családban és a gyermekvédelmi rendszerben élő 8. és 10. évfolyamos tanulók tanulmányi kompetenciákban megjelenő különbségeit hasonlította össze. Megvizsgálta, milyen tanulmányi eredményben megmutatókozó különbségeket okoz a gyermekvédelemben nevelkedés a családban éléshez képest. A felmérés azt mutatja, hogy a matematika és a szövegértés területén elért pontszámok különbségei erősen függenek a családi környezettől is. Az elemzés alapján a saját családjukban nevelkedők 500 pont körüli átlagot értek el, miközben a családjukból kiemelt tanulók 70-80 ponttal kevesebbet, ami szignifikáns eltérés. Azt is megállapította, hogy a gyermekotthonokban élők közül minden évfolyamon szignifikánsan többen ismételnék évet, valamint az előző évi tanulmányi átlag tekintetében is rosszabb az eredményük. A saját családdal élők előző tanév végi tanulmányi átlaga 3,96, a nevelőszülőknél élőkénél ez 3,47, a gyermekotthonban élőkénél 3,15. Az iskolai teljesítményt befolyásoló családi háttértényezők közül kivehető, hogy az állami gondozásban nevelkedettek jellemzően rosszabb társadalmi státuszú családból jönnek, a gyermekek szülei között több az alacsony iskolai végzettségű. *Gyarmati* vizsgálatából is kiderült, hogy jelentős eltérés van a jövőre vonatkozó tanulmányi terveket tekintve a két csoport között. A gyermekotthonban élők esetében többségük csak középfokú végzettséget tervez (*Gyarmati*, 2011).

Nem csupán terveik, esélyeik tekintetében sem jobb a helyzet. *Hodosán és Nyitrai* (2010) empirikus vizsgálata alapján 8,5%-uk már az általános iskola befejezése után kimarad a tanulásból, kétharmaduk szakiskolában, 17,5%-uk szakközépiskolában tanul tovább. Eközben többségi társaiknak csupán negyede tanul szakiskolában, szakközépiskolába pedig 41% jár. Miközben országosan a fiatalok közel 35%-a gimnáziumba jár, ez az arány a szakellátásban mindössze 7,5%. Ezekből az arányokból az is következik, hogy mivel kevesebb mint felük szerez érettségit, a szakellátásban nevelkedők közül felsőoktatásba bekerülők aránya is jóval alacsonyabb. Becslések szerint csupán 5%-uk folytat egyetemi vagy főiskolai tanulmányokat (*Rácz*, 2009b), miközben az *KSH* (2011) adatai szerint a magyar fiatalok egyharmada (32,8%) szerez diplomát. Tehát jóval rosszabb továbbtanulási eséllyel rendelkeznek a szakellátásban élők, mint a többségi kortársaik.

A szakellátásban nevelkedők jellemzően nem fejezik be az elkezdett iskolát, esetleg másik iskolát kezdenek egy korábbi elhibázott iskolaválasztás miatt. Továbbá rendszerint olyan későn mennek középiskolába, hogy nem tudják tanulmányaikat nagykorúságukig befejezni (*Szikulai*, 2003). Mindez magával von egy másik hátrányt is, hiszen a képzettséggel nem rendelkező fiatal felnőttek a munkanélküliségtől leginkább veszélyeztetett csoportba tartoznak (*Cseres*, 2005; *Szikulai*, 2003).

Kálmánchey Márta (2008) szerint a nevelőszülőknél élő gyermekek tanulási motivációja kedvezőtlen, többségüket nem érdekli a tanulás. Ezt összefüggésbe hozza a korai anya-gyermek kapcsolattal, amikor fontos lenne, hogy az anya reagáljon a gyermek

jelzéseire, enélkül csökken annak érdeklődése, kíváncsisága. A kötődés és a tanulási motiváció kapcsolatát számos esetben empirikusan is igazolták (Zsolnai, 2001). A 90-es évek motivációkutatásai rávilágítottak arra, hogy a motívumok és a képességek fejlődése között szoros összefüggés van, ezek fejlődése nem választható szét (Józsa és Fejes, 2010). Mivel e tanulói kör képességeinek fejlődését számos tényező befolyásolja, így feltehetően az átlagosnál kedvezőtlenebb motívációs jellemzőkkel rendelkeznek.

A családnak mint elsődleges szocializációs szintérnek egyértelmű szerepe van a tanulási motiváció alakulásában (Fejes, 2012). A gyermekek érzelmi hátránya, vagyis a család vagy az egészséges család háttér hiánya, a családi szocializáció zavarai és a szülők devianciája az anyagnál is jelentősebb mértékben befolyásolja negatív irányba a tanulási motívumok fejlettségét (Fejes és Józsa, 2005). Ebből ugyancsak arra következtethetünk, hogy az olyan családi háttér, amelyből a gyermek kiemelése szükségessé válik, negatív hatással van a tanuláshoz való hozzáállására, ezáltal a tanulmányi eredményekre is. Ugyanakkor, amennyiben az eredeti családi háttérnél kedvezőbb tárgyi és társas körülmények közé kerül a tanuló, az feltételezhetően bizonyos mértékben ellensúlyozhatja e motívációs nehézségeket. A társas közeg ugyancsak számos módon meghatározza a tanulási motivációt, elsősorban a kortársaknak és a pedagógusoknak van kiemelkedő szerepe e tekintetben (Józsa és Fejes, 2010). Van, aki szerint elsősorban a pedagógusoknak kellene lényegesen több figyelmet fordítaniuk a gyermekvédelmi szakellátásban élő fiatalokra, mivel előfordulhat, hogy társaik gúnynevekkel és más címkekkel csúfolják őket, illetve eltávolodnak az iskolától, a tanulástól (Kravalik, 2004).

Nem kérdéses, hogy ezek a fiatalok biztos családi háttérrel nélkülözve, hátrányos helyzetből kezdik meg felnőtt életüket. Szikulai (2003) tanulmányában kimutatta, hogy a gyermek későbbi társadalmi beilleszkedésének sikeressége fordítottan arányos a gyermekvédelmi szakellátásban eltöltött idővel, vagyis minél hosszabbra nyúlik valakinek a gondozási ideje, annál valószínűbb a további gondozás szükségessége. Ennek oka, Szikulai szerint, a nem megfelelő szocializáció, a vér szerinti családdal való kapcsolatok megszakadása, iskolázottsági problémák, az alacsony kudarcűrő képesség és az ellátásra szocializáltság, valamint az önálló életre való nevelés hiánya. Van olyan kutató (Rácz, 2009a), aki nem tartja elegendőnek a nevelők pályaválasztásban nyújtott segítségét, és hiányolja a gyermekvédelmi intézmények és a szakemberek felelősségvállalását, mivel a kudarcokat a bekerülés előtti időszakra fogják.

A vizsgálat kérdései és hipotézisei

A feltárt szakirodalmakat összegezve elmondható, hogy a családból való kiemelés előtt és kiemeléskor olyan hátrányok halmozódnak fel, amelyeket az iskolának és a gyermekvédelmi rendszernek kezelnie kell. A legfőbb problémákat a szakirodalom a kognitív és szociális területen történő fejlődési lemaradásokban, kortárskapcsolataik elvesztésében, tanulási motivációjuk hiányában látja. A hatékony beavatkozásokhoz azonban tudnunk kellene, hogy mely területeken, milyen mértékű a lemaradás, azonosítani kell azokat a problémás területeket, amelyeknél kimutatható az eltérés a saját családjukban élőkhöz képest. Ezek alapján kutatásom során az alábbi kérdésekre kerestem választ:

Milyen általános jellemzők tárhatók fel a gyermekvédelemben élő fiatalok iskolai sikerességét befolyásoló háttéréről? Milyen különbségek mutathatók ki a vizsgált területeken a gyermekvédelmi szakellátás gondozási formái (gyermekotthon, lakásotthon, nevelőszülői elhelyezés) között?

Van-e eltérés a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő fiatalok tanulási motívumainak fejlettségében, vizsgálatom eredményei és az elsajátítási motiváció országos reprezentatív mérésének adatai között mutatható-e ki szignifikáns különbség?

Milyen jellemzői vannak a családjukból kiemelt gyermekek kortárskapcsolatainak? Mi jellemzi baráti körüket, barátkozási szokásaikat? Sikeresen be tudnak-e illeszkedni az iskolai közösségbe? Gyakrabban fordul-e elő körükben kortársbántalmazás?

A szakirodalomban gyűjtött adatok alapján, a fenti kutatási kérdésekhez kapcsolódóan a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

A gyermekvédelmi szakellátás gondozási típusai között jelentős különbségek tapasztalhatók a vizsgált területek, problémakörök többségében.

Az országos reprezentatív mintán végzett mérés eredményeihez képest várhatóan alacsonyabb a családjukból kiemelt fiatalok elsajátítási motivációja. Továbbá, minél több időt tölt a gyermek, illetve fiatal a szakellátásban, annál alacsonyabb a vizsgált elsajátítási motívumainak átlagértéke, vagyis a gyermekvédelemben élőknel az elsajátítási motívumok fejlettsége többségi társaikhoz képest kedvezőtlenebb.

Az országos reprezentatív mintán végzett mérés eredményeihez képest várhatóan alacsonyabb a családjukból kiemelt fiatalok elsajátítási motivációja. Továbbá, minél több időt tölt a gyermek, illetve fiatal a szakellátásban, annál alacsonyabb a vizsgált elsajátítási motívumainak átlagértéke, vagyis a gyermekvédelemben élőknel az elsajátítási motívumok fejlettsége többségi társaikhoz képest kedvezőtlenebb.

Az iskolai közösségbe történő beilleszkedés értékei, a tanári megítélés és az osztálytársak percepciója tekintetében várhatóan alacsonyabbak, mint az országos reprezentatív mintán végzett mérés eredményei.

Az iskolai közösségbe történő beilleszkedés értékei, a tanári megítélés és az osztálytársak percepciója tekintetében várhatóan alacsonyabbak, mint az országos reprezentatív mintán végzett mérés eredményei.

A gyermekvédelmi gondozásban élő fiatalok nagyobb arányban elkövetői és elszennvedői kortársbántalmazásnak, mint többségi társaik.

Az adatfelvétel módszerei és a mérőeszköz felépítése

Vizsgálatom eszköze egy online kérdőív volt, az online adatfelvételt elsősorban a gyermekek lakóhelyének száma, és azok távolsága indokolták. Az adatfelvételt a gyermekotthonok, lakásotthonok esetében az adott intézményegységek vezetői segítségével bonyolítottam le, velük vettem fel a kapcsolatot, megkaptak minden instrukciót ahhoz, hogy a gyermekek azonos körülmények között, önállóan válaszolhassanak a kérdésekre.

A kérdőív három részre bontható. Az első részben személyes (pl. nem, életkor) és iskolai

(pl. iskola típus, évfolyam) háttéradatakra kérdeztem rá. A mérőeszköz másik két részének kérdéseit adaptáltam, hogy az eredményeim összevethetőek legyenek az országos reprezentatív mintán végzett kutatások eredményeivel. A második részben az elsajátítási motivációval kapcsolatban, a harmadik részben az iskolai közösségről, kortárs kapcsolatokról szerepeltek kérdések.

A tanulási motiváció vizsgálata ennél a tanulói csoportnál különösen fontos, hiszen ez az eredményes tanulás egyik alapfeltétele (Józsa, 2007), és a képességek fejlődésében is jelentős szerepet tölt be (Józsa, 2005). A tanulási motiváció felméréséhez Józsa Krisztián (2007) elsajátítási motiváció kérdőívének öt skáláját használtam. Az értelmi, a szociális (felnöttekkel, kortársakkal) elsajátítási motívumokat, valamint a hozzájuk tartozó intel-

lektus és a kudarcfélelem skáláit alkalmaztam. A mérőeszköz egyik előnye, hogy alszkálái révén árnyalt képet kaphatunk a tanulók motivációjáról, emellett a szülők iskolai végzettségét, az ország területi lefedettsége, valamint a tanuló neme szempontjából reprezentatív adatok állnak rendelkezésre a felső tagozatos tanulókat tekintve. A kérdőív elsajátítási motivációra vonatkozó megbízhatóságát ellenőriztem, azok értékeit az *1. táblázatban* összesítettem. Az egyes skálák validitását faktoranalízissel ellenőriztem ($KMO=0,77$), az elsajátítási motívumokra vonatkozó állítások jól elkülönülnek, és magas faktorsúllyal rajzolják ki a három alszkálát, de az intellektus és kudarcfélelem skálájára vonatkozó állítások már kevésbé elkülöníthetők. A három elsajátítási motívumra vonatkozó értékek megbízhatónak és érvényesnek bizonyultak. Az intellektus és a kudarcfélelem skálái azonban nem bizonyultak sem kellőképpen megbízhatónak, sem érvényesnek, ezáltal ezeket nem vontam be az elemzéseimbe.

1. táblázat. A kérdőív elsajátítási motívumokat vizsgáló részének felépítése

Összetevők		Tételszám	Reliabilitás (Cronbach- α)
A	Értelmi	9	0,75
B	Szociális felnőttekkel	6	0,74
C	Szociális kortársakkal	6	0,81
Elsajátítási motívumok (A+B+C)		21	0,88
D	Intellektus	5	0,46
E	Kudarcfélelem	5	0,23
Összesen		31	0,87

A mérőeszköz harmadik részének kérdései úgy lettek alakítva, és csoportosítva, hogy a kapott adatokat összevethessem az Országos Gyermekkegészségügyi Intézet által szervezett, az Egészségügyi Világszervezet együttműködésével megvalósuló az Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása nevet viselő kutatás kiadványában szereplő országos eredményekkel (Németh és Költő, 2011). Ebben a kutatásban országos, iskola- és településtípus szerint reprezentatív mintán vizsgáltak olyan kérdésköröket, amelyek a szakirodalom alapján a gyermekvédelemmel összefüggésben is hasznos összevetésekre adnak lehetőséget (kortársi kapcsolatok, iskolai közösség, kortársbántalmazás). A kérdőívnek ebben a részében a tanári megítélésre és az osztálytársak percepciójára vonatkozó állítások Likert-skálán megadott értékei összevonhatók egy-egy skálára. Ezek megbízhatóságának ellenőrzésekor a tanári megítélés összevont skálája esetében 0,7-es, az osztálytársak percepciójának skálája esetében 0,74-es Cronbach alfa értéket kaptam, tehát ezek reliabilitása megfelelő. Faktoranalízissel megvizsgálva a két területre vonatkozó állításokat, azok magas faktorsúllyal elkülönülve két faktorba rendeződnek ($KMO=0,71$). Az előbbi két kérdéskörön kívül adaptáltam a szociális önértékelés skálájának 5 állítását, melynek segítségével a tanulók társas elfogadottságát mérhetjük, valamint az értékek megmutatják, hogy mennyire könnyen teremtenek kapcsolatot a társas környezetükkel. A skálán minél magasabb az elért pontszám, annál inkább gondolja a gyermek, fiatal magáról, hogy könnyen barátkozik, kedvelik meg a többiek (Németh és Költő, 2011). A skála megbízhatósága megfelelő (Cronbach- $\alpha=0,76$), az eredményeimet szintén összevethetem az országos adatokkal.

A minta jellemzői

A kérdőívet 108, 8–20 év közötti állami gondozásban nevelkedő gyermek, fiatal töltötte ki Komárom-Esztergom és Pest megyében. Az intézménytípusok szerinti eloszlást nézve (2. táblázat) a mintában a gyermekotthonokban és a lakásotthonokban élők túlnyomó többségben vannak, a nevelőszülőknél élőkhez képest ($\chi^2=16,7$; $p<0,001$). Ez megnehezíti a két intézményforma összehasonlítását, valamint a vizsgált populáció arányait sem reprezentálja megfelelően, hiszen országosan a nevelőszülőknél elhelyezett fiatalok vannak többségben ($\chi^2=85,36$; $p<0,001$).

2. táblázat. A minta abszolút gyakorisági megoszlása gondozási és iskolatípus szerint

Iskolatípus	Gondozási típus			
	Nevelőszülő	Gyermekotthon	Lakásotthon	Összesen
Általános iskola	13	31	24	68
Középiskola	4	22	14	40
Összesen	17	53	38	108

A megkérdezett gyermekek, fiatalok közel 40%-a öt vagy annál több éve került állami gondozásba, azok, akiket kevesebb mint egy éve emeltek ki családjukból, a mintából csak 17,6%-ot tesznek ki. Elmondható, hogy a vizsgált gyermekek közel kétharmada már legalább három éve gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedik (5. táblázat). A mintában a fiúk (47,2%) és a lányok (52,8%) aránya megegyezett ($\chi^2=0,15$; $p>0,05$).

A megkérdezett gyermekek és fiatalok közül egy sem jár gimnáziumba, 68-an (63%) járnak általános iskolába, 9-en (8,3%) szakközépiskolában és 31-en (28,7%) szakiskolában tanulnak. Tehát a középiskolásoknak csak 22%-a szerez várhatóan érettségit.

Az egyes évfolyamokra járók átlagéletkora magasabb a vártnál, az általános iskola 7. évfolyamán átlagosan 14 év felettek vannak, már a 9. évfolyam alatt betöltik a 16. életévüket, átlagéletkoruk 11. évfolyamra meghaladja a 18 évet.

Az adatelemzés módszerei

A kérdőív elsajátítási motívumokat vizsgáló részében kapott eredményeket a *Józsa Krisztián* (2008) által megadott módszertani leírás alapján összegeztem, illetve alakítottam át a százalékpontban meghatározott értékekké.

A mérőeszköz másik részében szintén adaptált kérdések szerepeltek, itt az eredmények összehasonlítása csak hozzávetőlegesen valósulhat meg. Mivel az Országos Gyermek-egészségügyi Intézet kiadványában (*Németh és Költő*, 2011) nem szerepeltek szórásra vonatkozó adatok, emiatt az eltérések szignifikanciájának megállapításához nem lehetséges teljes körű statisztikai összehasonlítást végezni.

A gyermekvédelmi szakellátásban élők jellemzői

Milyen általános jellemzők tárhatók fel a gyermekvédelemben élő fiatalok iskolai sikerességét befolyásoló háttéréről? Milyen különbségek mutathatók ki a vizsgált területeken a gyermekvédelmi szakellátás gondozási formái (gyermekotthon, lakásotthon, nevelőszülői elhelyezés) között?

A vizsgált minta általános jellemzőit, gondozási típusok szerinti megoszlását, nemek arányát, életkorukat és a gyermekvédelmi gondozásban eltöltött évek számát, a mintajel-

lemzőknél már ismertettem. Ebben a fejezetben további adatokat vizsgálók, például tervezett legmagasabb iskolai végzettség, tanulásra fordított idő, pályaválasztásban kapott segítség, illetve az ezek közötti összefüggéseket keresem.

A megkérdezettek 10%-a naponta több mint két órát, 46%-a napi egy-két órát fordít tanulásra, 33%-uk kevesebb mint egy órát, 11%-uk semennyi időt sem tölt tanulással. Itt gondozási típusok között nem lehet különbséget kimutatni. Kértem, hogy adják meg az előző félév matematika, magyar nyelvtan és irodalom, történelem és a tanult idegen nyelv osztályzatát, ezek átlaga szignifikánsan eltér gondozási formánként ($F=3,86$; $p<0,05$). A nevelőszülőknél élők tanulmányi átlaga 3,6, lakásotthonban élőké 3,1, a gyermekotthonban élőké még alacsonyabb, 2,9 ($p<0,001$). A tanulásra fordított idő és a tanulmányi eredmények között nem mutatható ki szignifikáns összefüggés.

Gyarmati Andrea (2011) Országos Kompetenciamérés másodelemzésével összevetve, ahol a gyermekvédelemben élők tanulmányi átlaga nevelőszülőknél 3,47, gyermekotthonban élőkénél 3,15, hasonló eredményeket kaptam ($p>0,05$). Vagyis a családjukban élők 3,96-os tanulmányi átlagához képest alacsonyabbak ezek az értékek ($t=9,12$; $p<0,001$).

Egyéb háttér tényezők közül megvizsgáltam, hány gyermeknek, fiatalnak van saját számítógépe, valamint mennyi könyvük van a gyermekotthonban, nevelőszülőnél. 29%-uknak van, 71%-uknak nincs saját számítógépe. A könyvek száma 32%-uknál 3-5 könyvespolcnyi, 23%-uknál egy könyveszekrényre való, 22%-nál 1-2 könyvespolcnyi. A gondozási típusok szerinti megoszlásban jelentős különbség, hogy a nevelőszülőknél élőkénél 58%-nak van saját számítógépe, míg gyermekotthonban 28%-nak, lakásotthonban 13%-nak van saját gépe ($\chi^2=15,08$; $p<0,01$). Könyvek számát tekintve nincs jelentős eltérés a gondozási formák között ($p>0,05$).

A tervezett iskolai végzettség kérdését megvizsgálva, a megkérdezett gyermekek, fiatalok 43,5%-a tervez szakiskolai bizonyítványt, 26,9% érettségit, 7,4% és 5,6% a főiskolai, és egyetemi diplomát szeretne, az iskolát mielőbb abbahagyni vágyók aránya 3,7%. Összesen tehát 13%-uk szeretne felsőfokú végzettséget. Előző félévi tanulmányi eredményeik és a tervezett iskolai végzettség között szignifikáns, pozitív irányú összefüggést találtam ($r=0,26$; $p<0,01$).

Tanulásra fordított időt tekintve szignifikáns különbség van a különböző gondozási típusok között, a nevelőszülőknél élők lényegesen több időt töltenek tanulással egy átlagos hétköznapon, mint a gyermekotthonokban, vagy lakásotthonokban nevelkedők

---

Mivel a szakirodalom több ponton hangsúlyozza a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedők pályaválasztással kapcsolatos problémáit (Gyarmati, 2011; Rácz, 2009a; Szikulai, 2003), megkérdeztem, hogy ki az a személy, aki elsősorban segíti, illetve segítette pályaeorientációjukat. Túlnyomó többségük, 77,8% a gyermekotthoni nevelőt vagy nevelőszülőt nevezte meg, míg a vér szerinti szülő is megjelent, 13%-os aránnyal, viszont az osztályfőnököt és iskolai tanárt összesen 2,8%, a pályaválasztási tanácsadót 0,9% jelölte meg. Ezek szerint a gyermekvédelmi szakemberek, nevelők, nevelőszülők szerepe meghatározó a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő fiatalok pályaválasztásában. Így fontos, hogy képzésükben az ez irányú ismeretekre különös figyelmet fordítsanak.

($\chi^2=20,19$; $p<0,001$). Az elvégzett Spearman-korreláció eredménye szerint nincs szignifikáns kapcsolat a tanulásra fordított idő és a tervezett iskolai végzettség között ($p>0,05$).

Mivel a szakirodalom több ponton hangsúlyozza a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedők pályaválasztással kapcsolatos problémáit (Gyarmati, 2011; Rácz, 2009a; Szikulai, 2003), megkérdeztem, hogy ki az a személy, aki elsősorban segíti, illetve segítette pályaeorientációjukat. Túlnyomó többségük, 77,8% a gyermekotthoni nevelőt vagy nevelőszülőt nevezte meg, míg a vér szerinti szülő is megjelent, 13%-os aránnyal, viszont az osztályfőnököt és iskolai tanárt összesen 2,8%, a pályaválasztási tanácsadót 0,9% jelölte meg.

Ezek szerint a gyermekvédelmi szakemberek, nevelők, nevelőszülők szerepe meghatározó a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő fiatalok pályaválasztásában. Így fontos, hogy képzésükben az ez irányú ismeretekre különös figyelmet fordítsanak.

A megkérdezett gyermekek, fiatalok mindössze 11,5%-a jár korrepetálásra valamilyen tantárgyból, illetve 9,6%-uk részesül valamilyen speciális fejlesztésben (gyógygyógypedagógus, logopédus).

A szakirodalom alapján ennél nagyobb arányt lehetett várni az említett két területen (Neményi és Messing, 2007). Ugyanakkor a gyűjtött adatokból nem derül ki, hogy a kérdőívet kitöltők milyen mértékben igényelnének speciális fejlesztést, vagy tanulmányaikban segítséget.

Elsajátítási motiváció

Van-e eltérés a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő fiatalok tanulási motívumainak fejlettségében, a vizsgálatom során kapott eredmények és az elsajátítási motiváció országos reprezentatív mérésének adatai között mutatható-e ki szignifikáns különbség?

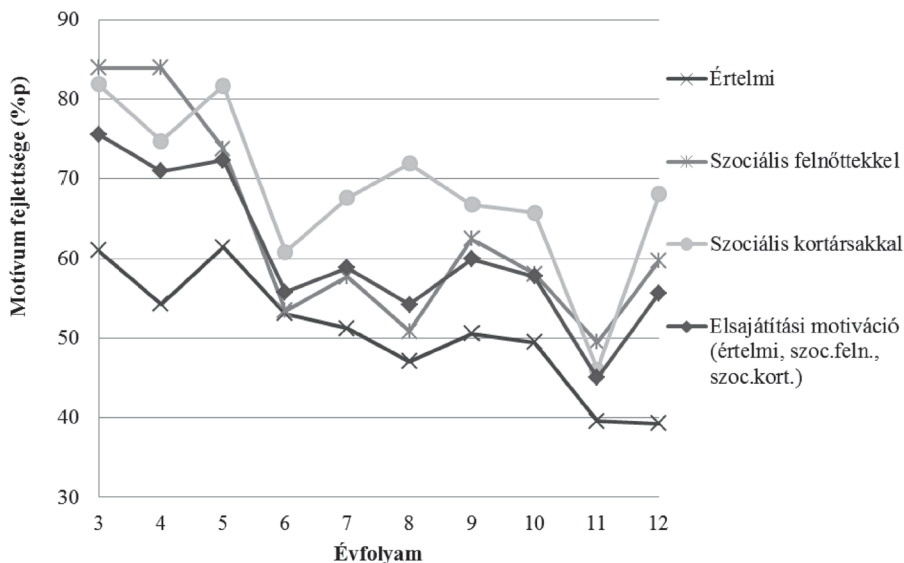
A 3. táblázatban összesítettem a megkérdezettek vizsgált elsajátítási motívumainak fejlettségét iskolai évfolyamokra bontva. Alsó tagozatos korukban egész magas értékről indulva az értékek folyamatosan, szignifikánsan csökkennek felső tagozatra, majd középiskola alatt már egész alacsony értéket vesznek fel ($F=2,17$; $p<0,05$). Az értelmi elsajátítási motívum csökkenése felső tagozatban gyorsul fel. A motívumok fejlettségében való visszaesés a szociális elsajátítási motívumoknál nagyobb mértékben jelentkezik, a felnőttkapcsolati elsajátítási motívumnál erőteljesebb a csökkenés.

3. táblázat. Gyermekvédelemben nevelkedők vizsgált egyes elsajátítási motívumainak fejlettsége iskolai évfolyamok szerint

Skálák	Évfolyam									
	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Értelmi (%)	61,0	54,3	61,4	53,1	51,2	47,1	49,9	49,5	39,6	39,2
Szociális felnőttekkel (%)	83,9	83,9	73,8	53,4	57,7	50,8	60,7	58,1	49,5	59,7
Szociális kortársakkal (%)	81,9	74,8	81,7	60,8	67,6	71,9	64,4	65,7	46,0	68,1
A három elsajátítási motívum együtt (%)	75,6	71,0	72,3	55,8	58,8	54,2	58,3	57,8	45,0	55,7
Intellektus (%)	68,3	45,2	58,4	44,4	53,1	44,0	53,8	62,5	51,6	47,5
Dudarcfélelem (%)	40,8	43,8	41,8	49,1	47,1	46,1	54,3	50,1	62,9	60,0

A vizsgált három elsajátítási motívum tekintetében a szakellátásban élőknel nemek között nincs szignifikáns különbség ($p<0,05$). A minta elemszáma nem teszi lehetővé, hogy az elsajátítási motívumokat fejlődését gondozási típusok szerinti bontásban vizsgáljam.

Az 1. ábrán kirajzolódik a három vizsgált elsajátítási motívum csökkenése szakellátásban élőknel a 3–12. évfolyamokon. A minta elemszáma miatt, az egyes évfolyamok részmintái olyan alacsonyok, hogy az eredményeket nem lehet általánosítani.

1. ábra. Az elsajátítási motívumok (értelmi, szociális felnőttekkel és kortársakkal) változása (%p)

Az elsajátítási motíváció általam felvett skáláin elért értékeket egy korábbi, országos reprezentatív mintán felvett keresztmetszeti vizsgálat (Józsa, 2007) eredményeivel hasonlítom össze. A vizsgálatban 4., 6., 8. és 10. évfolyamos tanulók elsajátítási motívumainak fejlettségét vizsgálták, az összehasonlítást a 3–4., 5–6., 7–8. és 9–10. évfolyamok összehasonlásával végeztem. Míg az országos adatok szerint a gyermekeknel 7%p-os csökkenés figyelhető meg, addig eredményeim szerint a gyermekvédelemben élőknel 15%p-os csökkenés tapasztalható. Mivel a 3–4. évfolyamon ez az érték magasabb (73%p), az országos eredménynél (68%p), a kiugróan magas szociális motívumoknak köszönhetően, a 10. évfolyamra viszont nagyobb mértékben csökken (58%p), az országos átlag (61%p) alá.

4. táblázat. Az elsajátítási motiváció egyes összetevőinek fejlettsége évfolyamok szerint (%p)

	Gyermekvédelmi szakellátás								Országos mérés (Józsa, 2007)							
	3-4. évf. (N=9)		5-6. évf. (N=28)		7-8. évf. (N=27)		9-10. évf. (N=31)		4. évf.		6. évf.		8. évf.		10. évf.	
Összetevők	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.	Átl.	Sz.
Értelmi	57	12	58	21	50	15	49	20	67	15	63	14	60	14	57	4
Szociális felnőttekkel	85	12	65	24	55	20	59	20	64	18	59	18	57	18	57	18
Szociális kortársakkal	78	18	73	28	69	20	65	22	73	15	72	15	71	16	69	16
A 3 összetevő átlaga	73	12	65	20	57	16	58	17	68	16	65	16	63	16	61	13
Intellektus	49	17	52	19	49	13	56	14	58	17	58	17	59	18	58	18
Kudarcs-félelem	44	15	45	17	47	13	53	20	53	20	53	19	55	18	57	18

Megjegyzés: évf. = évfolyam, N=elemszám, Átl. = Átlag, Sz. = Szórás

Az állami gondozásban eltöltött évek mértéke és az elsajátítási motiváció alakulása között nem mutatható ki összefüggés, az életkorral és az iskolai évfolyamokkal találtam csak szignifikáns kapcsolatot. Ez alapján hipotézisemet, mely szerint minél több időt tölt a gyermek, vagy fiatal a szakellátásban, annál alacsonyabb a vizsgált elsajátítási motívumainak átlagértéke, vagyis a gyermekvédelemben eltöltött idő és az elsajátítási motívumok fejlettsége között szignifikáns, negatív irányú összefüggés mutatható ki, nem sikerült igazolnom. A gyermekvédelemben eltöltött idő az adatok alapján nincs hatással az elsajátítási motívumokra. Ezek szerint más változóiban, például az iskolai évfolyamok, és az életkor vonatkozásában kell erre magyarázatot keresni. Ugyanakkor az kiderült, hogy jellemzően idősebb korban kezdik meg a középiskolát, illetve átlag életkoruk magasabb az egyes évfolyamokon, ami hatással lehet elsajátítási motívumaikra, akárcsak a tervezett legmagasabb iskolai végzettség.

Iskolai közösség, kortársbántalmazás és kortárs kapcsolatok

Milyen jellemzői vannak a családjukból kiemelt gyermekek kortárskapcsolatainak? Mi jellemzi baráti körüket, barátkozási szokásaikat? Sikeresen be tudnak-e illeszkedni az iskolai közösségbe? Gyakrabban fordul-e elő körükben kortársbántalmazás?

A tanárookra vonatkozó tételek összeadásával Országos Gyermekkegészségügyi Intézet mérésnek megfelelően én is egy skálát hoztam létre, amely a tanárok általános megítélését fejezi ki (5. táblázat). A skálán elért magasabb pontszám a tanárok kedvezőbb megítélésére utal. Az országos mintán a tanárok skálaátlaga 13,7 (Németh és Költő, 2011), míg az általam kapott érték 13,48 lett, igaz ugyan valamivel alacsonyabb, de nincs lényeges különbség a kettő között ($p > 0,05$).

5. táblázat. Tanári megítélés gyermekvédelmi szakellátásban élőkénél

Állítások	Átlag	Szórás
Tanáiraik arra ösztönöznek, hogy elmondjam a véleményemet az osztályban.	3,03	1,4
Tanáiraik igazságosan bánnak velünk.	3,47	1,3
Ha külön segítségre van szükségem, megkapom tőlük.	3,71	1,2
Tanáiraikat érdekli, hogy milyen az egyéniségem.	3,37	1,2
Tanári megítélés összevont skálája	13,48	3,8

(1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljes mértékben egyetért)

Az osztálytársakra vonatkozó állításokra adott válaszok értékeinek összeadásával kialakított skála az osztálytársak percepcióját méri (6. táblázat). Minél magasabb az adott érték, annál kedvezőbb percepcióra utal. Az országos mérésen az osztálytársak percepciójának átlaga 11,3 (Németh és Költő, 2011). Ez az érték megegyezik az általam mért 11,35-ös átlagértékkel ($p > 0,05$).

6. táblázat. Osztálytársak percepciója

Állítások	Átlag	Szórás
Osztályom tanulói szívesen vannak együtt.	3,79	1,157
Osztálytársaim többsége kedves és segítőkész.	3,69	1,235
Osztálytársaim elfogadnak olyannak, amilyen vagyok.	3,99	1,196
Osztálytársak percepciójának összevont skálája	11,35	3,02

(1 – egyáltalán nem ért egyet, 4 – teljes mértékben egyetért)

Az adatok alapján kijelenthető, hogy nem a hipotézisemmel megegyező eredményeket kaptam. Az iskolai közösségbe történő beilleszkedés értékei, a tanári megítélés és az osztálytársak percepciója tekintetében nem voltak alacsonyabbak, mint az országos reprezentatív mintán végzett mérés eredményei. Ezek szerint az általam felmért gyermekvédelemben élők nem érzik azt, hogy ne tudnának beilleszkedni osztálytársaik közé, továbbá a pedagógusok felől kirekesztő magatartást sem érzékelnek. A kapott eredmények megfelelnek többségi tanulók értékeinek.

Nemek szerint megvizsgálva az osztálytársak percepciójának összevont skáláját nincs jelentős különbség ($p > 0,05$), viszont a tanári megítélést nézve eltérés mutatható ki fiúk (12,57) és lányok (14,32) között, a fiúk szignifikánsan alacsonyabb értéket értek el ($t = 2,38$; $p < 0,05$). Országosan viszont a lányok eredménye alacsonyabb volt mindkét területen.

Ebből arra következtethetünk, hogy a gyermekvédelemben nevelkedő fiúk viszonya tanáraikkal kevésbé kedvező, mint a hasonló körülmények között élő lányoké.

Az osztálytársak percepciójára és a tanári megítélésre vonatkozó eredmények esetében varianciaanalízissel megvizsgálva nincs jelentős különbség a gyermekotthonokban, lakásotthonokban és a nevelőszülőknél élő gyermekek között ($p > 0,05$). A tanári megítélés esetében a lakásotthonnál magasabb, az osztálytársaknál viszont a gyermekotthonnál magasabbak az értékek, azonban egyik különbség sem szignifikáns ($p > 0,05$).

A gyermekvédelem területén összehasonlítva azt, hogy ők maguk bántalmaztak-e valakit az elmúlt három hónapban, az országos mintával majdnem teljesen egyező arányokat kaptam, 68,1% egyszer sem, 20,2% egyszer-kétszer bántalmazta osztálytársait az utóbbi hónapokban. A bántalmazottságot tekintve, a szakellátásban élőkénél 81,9% a nem bántalmazottak aránya, 13,8%-ot 1-2 szer, és mindössze 1-1 gyermek jelölte meg, hogy hetente többször is bántalmazták. Arra a kérdésre, hogy vettek-e részt verekedésben az elmúlt 12 hónapban 53,2% azt válaszolta, hogy nem vett részt verekedésben, 25,5%-uk viszont négyeszer vagy többször verekedett.

Az Országos Gyermekegészségügyi Intézet mérése (Németh és Költő, 2011) szerint a diákok háromnegyede egyszer sem, 19,4%-a egyszer-kétszer bántalmazta osztálytársait az elmúlt hónapokban. Országosan a tanulók több mint háromnegyedét nem bántalmazták az adatfelvételt megelőző időszakban, míg 17,4%-át 1-2-szer, 2,6%-át hetente többször is. A verekedésben való részvétellel kapcsolatosan országosan a tanulók válaszaik szerint 61,4% nem vett részt verekedésben az utóbbi 12 hónapban, és 8,2%-uk verekedett négyszer vagy többször.

A kortársbántalmazással kapcsolatos eredményeket megnézve látható, hogy a szakellátásban élő gyermekek és fiatalok többségi társaikhoz viszonyítva hasonló arányban vettek részt bántalmazásban, és valamivel alacsonyabb arányban voltak elszenvetői bántalmazásnak az adatfelvétel megelőző néhány hónapban. Azonban az adatfelvétel előtti 12 hónapban mégis többször vettek részt verekedésben, itt szignifikáns ($p < 0,05$), negatív irányú eltérést lehetett kimutatni. Így csak részben lett igazolva a hipotézisem, mely szerint a gyermekvédelmi gondozásban élő fiatalok nagyobb arányban részesei kortársbántalmazásnak, mint többségi társaik.

A barátok számát megvizsgálva az Országos Gyermekegészségügyi Intézet mérésének (Németh és Költő, 2011) eredményeihez képest a lányok azonos nemű barátait kivéve eltérő értékeket kaptam. A szakellátásban élő fiúknak kevesebb barátjuk van, ugyanakkor mindenkinek, fiúknak, lányoknak egyaránt, van legalább egy azonos nemű barátja, míg az országos mérésen volt, akinek egy barátja sincs. További jellemző, hogy a gyermekvédelemben nevelkedők kisebb arányban rendelkeznek ellenkező nemű barátokkal, baráti körük többnyire azonos nemű társaikból áll.

A vizsgált, gyermekvédelemben nevelkedő fiatalok 31,9%-a nem szokta magát soha magányosnak érezni, 40,7%-uk néha, 11% elég gyakran, 16,5% gyakran magányos. Az országos mérés adatai szerint a tanulók több mint egyharmada egyáltalán nem, közel felük néha szokta magát magányosnak érezni (Németh és Költő, 2011), vagyis a kapott értékek között nincs lényeges különbség ($p > 0,05$). Megvizsgáltam azt is, hogy ebben a tekintetben milyen különbségek vannak a szakellátásban élő gyermekek és fiatalok között gondozási típusok szerint lebontva. A 7. táblázatban láthatók az eltérések a gondozási típusok között. A nevelőszülőknél, és a gyermekotthonban elhelyezettek közül többen nem érezték magukat soha magányosnak, mint a lakásotthonokban élők, viszont a gyermekotthonokban nevelkedők adták legnagyobb arányban azt a választ, hogy gyakran érzik magukat magányosnak.

7. táblázat. A magányosság gyakorisága gondozási típus szerinti bontásban

Mennyire szokta magát magányosnak érezni	Gondozási típus			χ^2
	nevelőszülő (%)	gyermekotthon (%)	lakásotthon (%)	
igen, gyakran	0,0	21,4	16,2	6,24 $p < 0,05$
igen, elég gyakran	0,0	9,5	16,2	
igen, néha	50,0	28,6	51,4	
nem, soha	50,0	40,5	16,2	

Végül a szociális önértékelés összevont skálájának eredményeit megnézve, a szakellátásban élők 15,5 pontos átlagot értek el, az országos mérés 15,9 pontos átlagához (Németh és Költő, 2011) képest nincs jelentős különbség ($p > 0,05$). Az országos eredményeknek megfelelően a nemek között nincs különbség ($p > 0,05$). Valamint a gondozási típusok között sincs szignifikáns eltérés. A skála pontszáma az országos tendenciának megfelelően a szakellátásban is csökken az egyes évfolyamok előrehaladtával, azonban ez a csökkenés nem szignifikáns.

A megkérdezett gyermekvédelmi szakellátásban élők a szociális önértékelés skáláján az országos eredményekkel azonos értéket értek el, tehát barátkozás, népszerűség tekintetében nem érzik magukat sem jobb, sem rosszabb helyzetben, mint többségi társaik.

Összegzés

A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedők tanulmányainak támogatása, társas kapcsolataik fejlődésének segítése az államra hárul, emiatt fontos, hogy e tanulói kör problémáiról pontos ismeretekkel rendelkezünk. Mindössze néhány hazai kutatás foglalkozik ezzel a témakörrel, és általában hiányzik az a viszonyítási pont, amely alapján értelmezhető lenne, a gyermekvédelmi gondoskodásban élők jellemzői mely pontokon, és milyen mértékben térnek el a családban nevelkedőkéitől.

Kérdőíves vizsgálatomat összesen 108, 8 és 20 év közötti gyermekotthonokban, lakásotthonokban és nevelőszülőknél élő gyermekekkel, illetve fiatallal végeztem. A gyűjtött adatokból az iskolai eredményességüket befolyásoló tényezőkre, az elsajátítási motivációjuk fejlettségére, a kortárs kapcsolataikra, az iskolai közösséghez való viszonyukra vonatkozó elemzéseket végeztem, amelyek egy részét összevettem, a hasonló területen reprezentatív, országos mintán végzett vizsgálatok eredményeivel.

A vizsgált gyermekek és fiatalok, többsége már régóta a gyermekvédelemben van, majdnem kétharmadot tesz ki azok aránya, akik már legalább három éve gyermekvédelmi szakellátásban nevelkednek. Életkorukat az iskolai évfolyamokhoz viszonyítva látható, hogy jellemzően idősebb korban kezdik meg a középiskolát, és ennél fogva várhatóan később is fejezik be. Vizsgálatom eredményei nem tükrözik maradéktalanul a szakirodalomból összegyűjtött kijelentéseket, feltételezéseket. A megkérdezett gyermekek tanulási motivációját az elsajátítási motívumok fejlettségén keresztül megvizsgálva kiderült, hogy 9-10 éves korukban többségi társaikhoz képest hasonló értékről indulva, de nagyobb mértékben csökkennek ezek a motívumaik. Ugyanakkor ezek az elsajátítási motívumok nincsenek összefüggésben a gyermekvédelmi gondoskodásban eltöltött évek számával. Az iskolai közösséggel kapcsolatos feltételezésemet, mely szerint beilleszkedéssel gondjaik vannak, az országos adatoknak megfelelő értékeket kaptam, ezen a területen nem mutatkozik lényeges eltérés.

Várható volt, hogy nagyobb arányban fordul elő köreikben agresszió, kiderült, hogy valóban gyakrabban érintettek verekezésben. Kortárskapcsolataikat nézve nem található komoly eltérés, bár kirajzolódik, hogy kevesebb ellenkező nemű barátjuk van. A szociális önértékelés skáláját vizsgálva pedig az országos adatokkal teljesen megegyező értékek azt mutatják, hogy barátkozás, népszerűség tekintetében nem érzik magukat rosszabb helyzetben többségi társaiknál.

A vizsgálat mintájának mérete nem teszi lehetővé a teljes populációra vonatkozó általános következtetések levonását, mivel az egyes részmintákra bontásnál (például: évfolyamok) azok elemszáma alacsony. A tanulmány pilot vizsgálatnak tekinthető, amely megalapoz egy hasonló kérdéseket vizsgáló, lényegesen nagyobb mintán végzett kutatást.

Köszönetnyilvánítás

Hálás vagyok témavezetőmnek, *Fejes József Balázs-nak* iránymutatásáért, észrevételeiért és javaslataiért. Ezúton köszönöm *Vígh Tibornak* a statisztikai elemzésekhez nyújtott segítségét. Továbbá köszönettel tartozom *Tóth Csabának*, valamint a vizsgálatban résztvevő intézmények munkatársainak, akik segítettek a kérdőívek kitöltését.

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

Irodalom

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról [2012. 08. 06-án hatályos állapot]
- Bereczkiné Kapusi Ágnes (2003): Miért vagyok „MÁS”? *Kapocs*, 2. 3. sz.
- Cseres Judit (2005): Az utógondozói ellátottak vizsgálata. *Kapocs*, 4. 1. sz.
- Fejes József Balázs és Józsa Krisztián (2005): A tanulási motiváció jellegzetességei hátrányos helyzetű tanulók körében. *Magyar Pedagógia*, 105. 2. sz. 185–205.
- Fejes, J. B. (2012): Learning motivation of disadvantaged students. In Seel, N. M. (szerk.): *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Springer, New York. 1935–1937.
- Gyarmati Andrea (2011): Családi-nevelési környezet és tanulói teljesítmény. *Kapocs*, 10. 1. sz.
- Herczog Mária (1997): *A gyermekvédelem dilemmái*. Pont Kiadó, Budapest.
- Herczog Mária (2007): *Gyermekekbántalmazás*. Complex Kiadó, Budapest. 46–61.
- Hodosán Róza és Nyitrai Ágnes (2010): A gyermekvédelem az OSAP tükrében. *Kapocs*, 9. 4.sz.
- Józsa Krisztián (2005): A képességek és motívumok kölcsönös fejlesztésének lehetősége. In Kelemen Elemér és Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Műszaki Könyvkiadó. 283–302.
- Józsa Krisztián (2007): *Az elsajátítási motiváció*. Műszaki Kiadó, Budapest.
- Józsa Krisztián (2008): Elsajátítási motiváció – elemzési útmutató. Kőzoktatás-fejlesztési és Pedagógustovábbképzési Kht. sulinoVa, Budapest. 2012. 11. 20-i megtekintés, www.sulinovadatbank.hu/letoltes.php?d_id=18718
- Józsa Krisztián és Fejes József Balázs (2010): A szociális környezet szerepe a tanulási motiváció alakulásában: a család, az iskola és a kultúra hatása. In Zsolnai Anikó és Kasik László (szerk.): *A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti és gyakorlati alapjai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 134–162.
- Kálmánchey Márta (2001): Nevelőszülőknél élő gyermekeknél előforduló pszichés problémák. *Család, gyermek, ifjúság*, 10. 2. sz.
- Kálmánchey Márta (2008): „Nevelőszülős gyerekek” leggyakoribb iskolai nehézségeinek pszichológiai elemzése. *Család, gyermek, ifjúság*, 17. 6. sz.
- Kravalik Zsuzsanna (2004): Együttműködés a gyermekvédelmi igazgatásban. *Család, gyermek, ifjúság*, 13. 4. sz.
- Központi Statisztikai Hivatal (2007): Gyermekvédelem. *Statisztikai Tükör* 1. 11. sz.
- Központi Statisztikai Hivatal (2011): A fiatalok munkaerő-piaci helyzete. 2012. 11. 26-i megtekintés, http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ifjusag_munkaero_piac.pdf
- Központi Statisztikai Hivatal (2012): A gyermekvédelmi szakellátásban részesülő fiatalok korcsoportok szerint. 2012. 11. 15-i megtekintés, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg001.html
- Neményi Mária és Messing Vera (2007): Gyermekvédelem és esélyegyenlőség. *Kapocs*, 6. 1. sz.
- Németh Ágnes és Költő András (2011): Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja. Az Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása című, az Egészségügyi Világszervezettel együttműködésben zajló nemzetközi kutatás 2010. évi felméréséről készült nemzeti jelentés. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest.
- Papházi Tibor és Szikulai István (2008): Gyermekvédelem és statisztika. *Kapocs*. 7. évf. 2. sz. 2012. 02. 17-i megtekintés, *Kapocs* [Online] http://ncsszi.hu/kapocs-folyoirat-1_12/kapocs-2008-2_23/kapocs-vii.-evf.-evzaro-szam-%2839%29-4_107.
- Rácz Andrea (2006): A gyermekotthoni nevelés kihívásai, a nagykorúságuk előtt álló fiatalok jövőképe. *Kapocs*, 5. 4.sz.
- Rácz Andrea (2009a): A kvázi-professionális gyermekvédelem. *Kapocs*, 8. 3.sz.
- Rácz Andrea (2009b): Gyermekvédelemből a felsőoktatásba. *Kapocs*, 8. 4.sz.
- Rácz Andrea, Hodosán Róza és Korintus Mihályné (2009): Dokumentumok, szakirodalmak a gyermekvédelmi rendszerben élő, fiatal felnőttek továbbtanulásáról és felsőoktatási részvételéről. *Esély*, 20. 3. sz.
- Szikulai István (2003): Beszámoló a gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utánkövetéses vizsgálatáról. *Kapocs*, 2. 2. sz.
- Veczkó József (2007): *Gyermekvédelem Pszichológiai és Pedagógiai Nézőpontból*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Zsámbéki Eszter (2004): A lakásotthonokban élő gyermekek helyzete. *Család-Gyermek-Ifjúság*, 13. 2. sz. 5–19.
- Zsolnai Anikó (2001): *Kötődés és nevelés*. Eötvös Kiadó, Budapest.